

Halit Ziya Uşaklıgil'in *Kırık Hayatlar* 'ında, Can Yayınları

Türk Modernleşmesinin Aile Kurumuna Etkileri

İstanbul, 2020, ISBN 978-975-07-4320-7

Elif Yılmaz Ağbulut ¹

Kırık Hayatlar, Halit Ziya Uşaklıgil'in Servet-i Fünun Edebiyatı döneminde kaleme aldığı son eseridir. Bu dönemde modernliğin etkisi doğrultusunda Türk toplum yapısında çok ciddi değişimler meydana gelmiştir. Halit Ziya Uşaklıgil de mevcut dönemin bu değişimine dikkat çekmek isteyen önemli bir yazardır. Halit Ziya bu dönemde kalemını ustaca işleyerek, *Kırık Hayatlar* romanını kurgulamıştır. Romanda modernliğin aile, eğitim, din kurumlarına etkilerinin yanı sıra sosyal ve kültürel alanlardaki yansımalarına da vurgu yapılmıştır. Bu açıdan *Kırık Hayatlar*, özellikle Tanzimat sonrası yanlış batılılaşmanın Türk aile kurumuna sirayet eden olumsuz etkileri üzerine oldukça önemli bir romandır. Bu yazıda, *Kırık Hayatlar* romanında modernliğin toplumsal mahiyetteki aile kurumuna etkileri ele alınacaktır.

1.Kırık Hayatlar

Eser, başkarakter Ömer Behiç ve eşi Vedide'nin kızları Leyla ve Selma ile beraber İstanbul Kâğıthane'de hayallerindeki bir eve taşınmaları ile başlar. Dikkat çekecek kadar mutlu bir aile tablosu söz konusudur ancak Ömer Behiç ve Vedide'nin İstanbul'da yaşamakla ilgili bazı tereddütleri de vardır. Çünkü Ömer Behiç ve Vedide İstanbul'da bazı ailelerin kendilerini eğlence hayatlarına kaptırarak, ihaneti normalleştirdiklerini hayretle müşahede etmektedirler. Ömer Behiç, idealist bir insan profiline sahip, mesleğinin etik kurallarına bağlı, toplum nazarında saygın bir eştir. Vedide ise eşine son derece sâdık, kültürünü ve değerlerini muhafaza etme konusunda çok hassas, ilgili bir annedir. Ömer Behiç ve Vedide ailenin kutsal değerlerini muhafaza etme noktasında çok hassas olduklarından, çevrelerinde kötü örnek oluşturan insanlara karşı mesafeli olmayı tercih ederler.

Bu arada doktorluk mesleğini yerine getiren Ömer Behiç, yeni evinin bir bölümünü muayenehanesi olarak kullanmaktadır. Maddi durumu hastanede tedavi olmaya elverişli olmayan hastalara da burada yardımcı olur. Ömer Behiç'in eski doktor arkadaşı olan Bekir Servet, çapkınlığı ile bilinmektedir ve zengin bir aile kızı olan Nebile ile gizli aşk

¹ Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyoloji Bölümü Lisans öğrencisi, eliffyilmz25@gmail.com
(Bu yazı Young Academia ve İdeal Bilge Derneği iş birliğinde Doç. Dr. Sema Noyan yönetiminde "Türk Romanı Okumaları Yazarlık Atölyesi" kapsamında üretilmiştir.)

yaşamaktadır. Ömer Behiç de aynı ailenin küçük kızı Neyyir'i tedavi etmek amacı ile evlerine gidip gelmeye başlar. Kısa bir süre sonra Ömer Behiç ve Neyyir arasında yasak aşk başlar.

Eserin devamında, Ömer Behiç'in içine hapsediği yoğun bir içsel çatışmaya yer verilir. Ömer Behiç, bir yandan yasak aşkından dolayı eşine ve çocuklarına karşı suçluluk hissederken, öte yandan Neyyir'e karşı hisleri onu bir bocalama içerisinde bırakır. Kızı Leyla'nın hastalanması ile evliliğine karşı sorumluluklarını sorgulamaya başlar. Neyyir'in bir başkası ile evleneceği haberi ise onu alt üst eder ancak Neyyir, evlendikten sonra da Ömer Behiç'le ilişkisini sürdürmek istediği için Ömer Behiç'in öfke ve kıskançlık duygularını artırır. Her geçen gün artan değersizlik duygusu ve kızı Leyla'nın ölümü üzerine Neyyir'den ayrılır. Vedide, eşinin kendisini aldattığını bildiği halde pişman olmuş eşini affetmeye hazır gibidir.

2. Birey, Aile ve Toplum İlişkisi

Toplumun evlilik yoluyla kadın ve erkek birlikteliğinden oluşan çocuklarla genişleyen en küçük birliği ailedir. "Aile, insanlığın devamını sağlayan, sosyalleşmenin ortaya çıktığı, kendine özgü kuralları barındıran, toplumdaki geleneksel yapıları gelecek nesillere aktaran sosyal bir kurumdur."² Bu açıdan aile kurumu sadece bireysel açıdan ele alınamayacak kadar geniş bir etki alanına sahiptir. Aile bugüne kadar kurulmuş olan tüm medeniyetlerde, dinlerde ve hukuk sistemlerinde toplumsal hayatın birliğini ve bütünlüğünü sağlamaya yöneliktir.³ Bu sebeple aileyi oluşturan kadın-erkek, çocuk ve akraba arası ilişkiler salt bireysel açıdan ele alınamaz. Ailenin oluşum süreci bireylerin birtakım faaliyetleri doğrultusunda gelişir. Bunlar, bireylerin mevcut değerlerini yaşatma, kültür aktarımı ve çevrelerindeki diğer aileler ile etkileşime geçmeleri gibi toplum nazarında ele alınan olgulardır.

Ailelerin bir araya gelerek, etkileşim kurması sonucu meydana gelen toplumsal olgular, uyulması zorunlu olan normları oluşturur. Bu normlar bir uyum ve itaati doğururlar. Aile kurumunu meydana getiren bu normlar bütünü ile beraber mevcut değerler toplumun zihnine nakşolunur. Kültür aktarımı ise gelenek ve görenekleri canlı tutar. Bu zincirleme örüntüye bağlı olarak, tıpkı diğer toplumlarda olduğu gibi toplumumuzda da birtakım değer ve ahlâk yargıları hâkimdir.

Türk modernleşmesine bağlı olarak, toplumumuzun aile yapısında birtakım değişimler gözlemlenir. Modernleşmenin aile yaşamına olan etkisi bireysel olduğu kadar toplumsal açıdan da önem arz eder. Çünkü aileyi şekillendiren bireyler bir olgu olarak ailenin yapısını da şekillendirirler. Aile olgusu da kendisini meydana getiren bireyleri etkisi altına alır. Dolayısıyla bireyler ve aile kurumu karşılıklı bir etkileşim halindedir. Bireyde meydana

² Emine Karşlı, "Modernleşme Sürecinde Çözülen Aile Yapısı ve Kadının Yeniden İnşası", *Uluslararası Hukuk ve Sosyal Bilim Araştırmaları Dergisi* cilt 1/ sayı 1 (Temmuz 2019), 2.

³ Sümeyye Kahraman Sürücü, *Kur'an ve Hadislerde Aile Kavramı* (Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016), 12.

gelebilecek herhangi bir yönelim, aileyi de zamanla etkisi altına alır. Toplumda ise değer ve ahlâk yargıları zamanla ailenin yönelimine bağlı olarak inşa olunur. Aile, bireyi sosyalizasyon sürecine hazırlayan ilk kaynaktır. Ailenin, bireye zihin dünyasını inşa ederken yüklediği her bilgi, sonraki nesilleri de etkilemektedir. Bu sebeple aile kurumu toplumsal değişimde rol oynayan en etkili faktörlerden birisidir.

3. Modernleşmenin Aile Kurumuna Kültürel ve Yapısal Etkileri

Modernleşme, çağa ayak uydurma, çağın yeniliklerini benimsemektir. Türkiye’de Tanzimat Fermanı ile beraber Avrupa’nın üstünlüğü kabul edilmiş ve 18. yüzyıldan itibaren başlayan modernleşme/yenileşme süreci hız kazanmıştır. Modernleşme ağırlıklı olarak askeri, eğitim ve teknoloji alanında ağırlık kazanır. Bu sürecin sonunda kurumlar çoğalır, geleneksel toplumların basit yapıları modern toplumların karmaşık yapılarına dönüşür.⁴ Aile, bu karmaşık döngüde tutunacak bir dal arar. Ve diğer kurumlar ile etkileşime geçmesi kaçınılmaz olur. Bu durum aile, din, ekonomi, siyaset ve kültür gibi alanların yeniden oluşumuna sebep olur. Modernleşme öncesi yaşamda aile muhteva olarak çok farklı fonksiyonları yerine getirirken, modernleşmeyle birlikte aile hem yapısal hem de kültürel değişimler geçirmiştir.⁵ Bu açıdan geniş aile modelinden, çekirdek aile modeline doğru yapısal bir geçiş oluşmuştur. Geniş ailede birey sayısındaki çokluk, birbirinden farklı rolleri üstlenen aile üyelerini meydana getirdiği için iletişimsel çeşitliliğin de artmasına sebep olmuştur. Çekirdek aile modelinde ise anne, baba ve çocuk arasında mevcut rollerin kısıtlı olması, iletişim ağını da sınırlamıştır. Birey sayısındaki kısıtlılık hali esnek ailevi rol dağılımı ile sonuçlanmıştır. Yani geniş aile modelinde babanın rolü sabittir. O sadece bir babadır. Çekirdek ailede ise baba bazen bir ağabey, bazen bir abla dahi olabilmektedir. Çünkü rolleri üstlenecek birey sayısı kısıtlıdır. Çeşitli rollere bürünmek zorunda kalan aile üyeleri, bu rolleri üstlenmek zorunda kaldıkları aile kurumuna soru işareti ile bakmaya başlayacaklardır. Bu durum değişken rollere sahip bireylerde psikik birtakım sorunları da meydana getirebilmektedir. Örneğin modern öncesi dönemde aile büyüğü olarak dede rol sahibidir. Kültürü anlatma ve onu olduğu gibi aktarma dedenin vazifesidir. Baba burada ikinci sorumlu bireydir. Fakat modern sonrası dönemde dedelik rolü çekirdek aile modeliyle beraber silikleşmiştir. Baba aile büyüğü olarak dedelik rolünü üstlenmek zorunda kaldığı gibi aynı zamanda bir eş, bir baba olarak aile içinde varlığını sürdürmektedir. Çok çeşitli rollerin yükü altında ezilen bireyler, bazen kuralların dışına çıkmak, sorumluluktan kurtulmak için bütün aile düzenini yıkacak birtakım olaylara yol açabilmektedirler. Ailenin huzurlu ve dinamik yapısını etkileyen bu etkenler, toplumda evlenme oranlarının düşmesi, boşanma oranlarının artması gibi sonuçları tetikleyen sorunlardan bazılarıdır.

---

⁴ Gordon Marshall, *Sosyoloji Sözlüğü*, Çev. Osman Akınhay- Derya Kömürcü (Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2020), “modernleşme”, 509.

⁵ Celalettin Çelik, “Değişim Sürecinde Türk Aile Yapısı ve Din”, *Karadeniz Dergisi* cilt 2/sayı 8 (Ekim 2009), 6.

Bir başka açıdan çekirdek aile, geleneğin gerektirdiği sıkı normlar doğrultusunda gelişen sosyal ilişkilerden soyutlanmış, daha bireysel hareket eden bireylerin olduğu bir kurum haline gelmiştir. Modernleşme öncesi geleneksel tutumların daha belirgin olduğu geniş aile modelinde ise, yaptığı her eylemin toplumsal sonuçları olduğunu düşünen, daha içe kapanık ama dışı yönelik tutum geliştirme sorumluluğu olduğunu düşünen bireyler vardır. Bu açıdan modernleşme öncesi ailenin yapısal formuna bağlı olarak, kabul olunmuş bazı ahlâkî tutumlar, toplumsalın diktatörlüğünde olduğu için bireyler üzerinde baskın bir rol oynamaktaydı. Bireyler toplum tarafından ötekileştirilme korkusu yaşadıkları için eylem geliştirirken özgür hareket edememekteydiler. Modernleşme sonrası ailenin, toplumsaldan tamamen sıyrıldığı söylenemezse de daha bağımsız bir kurum haline geldiği ifade edilebilir. Bu sebeple bireyler topluma bağlı eylem geliştirme rolünün ve toplumun ahlâkî tutumlarının baskısına daha az maruz kalırlar.

Modernleşme ile beraber toplumsal cinsiyete yönelik birtakım tutumlarda esneme olduğu görülmektedir. Bunlardan en fazla göze çarpan durum ise kadınların iş hayatında daha çok görünür olmalarıdır. Toplumumuzun geleneksel aile yapısında, iş hayatında aktif olması yönüyle daha çok erkek dikkat çekmektedir. Fakat modernleşmeyle beraber kadınların sosyal hayatta daha çok varlık gösterdikleri ve iş hayatında aktif rol oynadıkları gözlemlenmektedir.

Modernleşmenin bir diğer etki alanı ise aile yapısında kültürel manada meydana gelen kopukluktur. Çünkü birden fazla rolü üstlenmek zorunda kalan bireyler, kültürü yaşatma ve aktarma konusunda yeterince istekli görünmemektedirler. Bu noktada kültür aktarımı konusunda aile büyüklerinin önemi çok büyüktür. Modernleşmeye bağlı olarak, aile büyüklerinin çekirdek aile modeline geçişle beraber etki alanlarının daraldığı görülmektedir. Böylece kültürü yaşatma ve aktarma vazifeleri sekteye uğramaktadır. Evlilik oranlarındaki düşüş ile beraber, evlilik kurumunun geleneksel yapısı da derinden sarsılmaktadır. Çünkü geleneksel bir toplumun evliliğe bakışı en genel manada neslin sürdürülmesi esasına bağlıdır. Toplumumuzda modernleşme öncesi dönemde evli olmak, artan sorumluluk ve bunu üstlenebilme kabiliyeti dolayısıyla bir statü göstergesi gibi algılanabiliyordu. Evli olan bireyler toplumda daha engin görüşlü ve olgun olarak görülürken, modernleşme ile beraber evliliğin gerektirdiği sorumluluklar sıradan, bireysel bir eylem haline gelmiştir diyebiliriz.

Sonuç olarak modernleşmenin aile kurumuna etkileri çok yönlüdür. Yazının devamında Halit Ziya Uşaklıgil'in *Kırık Hayatlar* romanı ile modernleşmenin aile kurumuna etkilerine dair yaklaşımlarını incelemeye çalışacağız.

4. Kırık Hayatlarda Modernleşmenin Aile Kurumuna Etkileri

Modernleşmenin zihniyet dünyası saf Batılılaşma olarak aile kurumunun temellerine sinsî bir kara duman gibi ilişmeye başlamıştır. Bu durumdan hareketle Halit Ziya Uşaklıgil, *Kırık Hayatlar* isimli romanı ile Tanzimat sonrası yanlış Batılılaşmanın aile, kadın-erkek, evlilik, komşuluk ilişkileri gibi unsurlara olan etkisine dikkat çekmek ister.

Halit Ziya Uşaklıgil aile kurumunu en ince ayrıntısına kadar irdeler. Bireyler arası ilişkilerden yola çıkarak, aile saadetini doğuracak ve aileyi yıkıma uğratacak sebepler, akrabaların ve değişen toplumsal normların aileler üzerindeki rolü üzerinde durur.

Romanın başkarakteri Ömer Behiç, mesleğinde saygın, ailesine sadık ve ahlâklı bir kişi iken İstanbul'un eğlence hayatına ve arkadaşı Bekir Servet'in anlattığı kaçamak hikâyelere ilgi duymaya başlar. Daha sonraları çapkınlığı ile bilinen Neyyir'in etkisine kapılarak eşini aldatan, ailesini ihmal eden ve ahlâkî zaaf gösteren biri haline gelir. Gelenekten kopuşun ilk halkası onu inkâr etmek ve hakir görmektir. Ömer Behiç, eşini aldatmaya meylettığı andan itibaren aslında hal dili ile geleneği yerden yere vurmaktaydı. Yasak aşkına karşı hissettiği arzularını, kendi kendisi ile yaptığı her iç hesaplaşmada vazgeçilmez olarak buluyor, kendince haklı sebepler öne sürüyordu. Ömer Behiç aslında büyük bir yanılığa olduğunu bilmekteydi; eşini aldatmak, yani birisine sadakatsiz davranmak, onun gibi bir beyefendi için çok aşağılık bir durumdu. Fakat özellikle ahlâkî bozulmanın yaygınlaştığı bir dönemde hatasının üzerine yürüyor, yürüdükçe daha çok öfkeleniyordu. Çünkü bile bile hata yapmak, insanı çoğu zaman kendisine ve hata yaptığı kişilere karşı arsızlaştırabilmekteydi.

Modernleşme ile birlikte bireyselleşmenin artmasıyla kimseye hesap vermek istemeyen, sorumsuz bireylerin varlığında artış gözlenir. Oysaki aile kurumu sadakat ve sorumluluk duygusuna ihtiyaç duyar. İşte bu romanda Halit Ziya Uşaklıgil, modernleşmenin etkisi ile bir babanın, nasıl da bambaşka bir adama dönüştüğünü gözler önüne sermek ister. Ömer Behiç, sadece eşi Vedide'yi aldatmaz, toplumun ona yüklemiş olduğu saygın bir kişilik olma rolüne de ihanet eder. Eşini aldatmaya başladığı ilk zamanlarda yakalanma korkusunu çok şiddetle iliklerine kadar hissediyorken, daha sonra bu korku kendisinde daha az nüksetmeye başlar. Birilerine hesap vermeden, özgürlüğün sınırsız zevkini tatmak ister. Burada aslında geleneksel yapıdan, modern yapıya doğru geçildikçe, bireylerde meydana gelen adaptasyon probleminin psikolojik ve toplumsal etkileri görülmektedir. "Ahlâklı olmak nedir?" sorusuna, Ömer Behiç şu şekilde cevap veriyordu bir bakıma, "Eşimi aldatıyorum ve onun bundan haberi yoksa bir problem de yoktur. Akşam evime bir baba gibi dönmeye, aile üyelerim ve toplum ikna olduysa bu kadarı ahlâklı olmak için kâfi." Peki, gerçekten ahlâk ve ahlâklı olmak nedir?

Ahlâk kavramı için pek çok tanım ve yaklaşım ortaya konulmuştur. Aktan'a göre ahlâk, insan ilişkilerinde "iyi" ya da "doğru" veyahut "kötü" ya da "yanlış" olarak adlandırdığımız değer yargılarını ifade eder.⁶ Bu tanım yanlış ve doğruyu belirleyen şey nedir sorusunu akla getirmektedir. Bu soruya bir diğer önemli düşünür Heller şu şekilde yanıt verir. "Ahlâkî normların, ahlâkî söylemlerin ve ahlâkî yükümlülüğün taşıyıcıları ve koruyucuları tek tek bireylerdir. Yani ahlâkta kolektif kararlar yoktur, herkes kendi kararını verir."⁷ diyerek iyi ve

⁶ Coşkun Can Aktan, "Ahlak ve Ahlak Felsefesine Giriş", Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi cilt 1/sayı 1 (Haziran 2009), 39.

⁷ Mehmet Yüksel, "Etik Kodlar Ahlak ve Hukuk" Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi cilt 5/sayı 1 (2015), 20.

doğru, kötü ve yanlışta yalnızca birey karar verir sonucuna varmaktadır. Kant ise bu soruya, “bir davranış veya eylemi ahlâklı kılan şey ödev ve dürüstlük ilkesinin esas alınarak gerçekleştirilmiş olmasıdır” şeklinde cevap vermektedir. “Genelde ahlâk; bireyin bireyle, bireyin grupla, grubun grupla ilişkisini düzenleyen kuralları, ilkeleri ve değerleri kapsayan bir yapıyı ifade eder. Toplumun ortak akli olarak ortaya çıkan ahlâk, toplumun vicdanında oluşmuştur. Aynı zamanda töre, örf, âdet ve inanç sisteminden önemli ölçüde etkilenen ahlâk; hukuk sisteminin başlıca kaynaklarından da biridir.”⁸ Buradan hareketle Ömer Behiç ve daha niceleri için ahlâkın toplumsal izdüşümünü sorguladığımız zaman, karşımıza “ahlâkî toplumsallaşma” kavramı çıkmaktadır. Lawrence Kohlberg bu kavrama ilk katkı sağlayan isimdir. Ahlâkî toplumsallaşma, “Toplumsal ve ahlâkî varlıklar olarak insanların toplumsal ilişkileri öğrenerek ve yorumlayarak ahlâkî özneler haline gelme süreçlerini karşılayan”⁹ bir kavramdır. Kohlberg, bireylerin ahlâkî gelişim süreçlerinde toplumsallaşmanın önemini sıklıkla vurgulamaktadır. Yani sonuç olarak ahlâkî değerler bireylerin kendi başlarına belirlediği doğru veya yanlışlardan çok daha fazlasıydı. Bekir Servet, Ömer Behiç’in toplumsal hayatta en sık gördüğü arkadaşıydı. Neyyir, Nebile ve daha niceleri Ömer Behiç’in hayatına İstanbul’a taşındığı ilk haftadan itibaren dâhil olmuşlardı. Sosyal çevresi hızla değişen Ömer Behiç, daha önce içinde bulunduğu toplumda benimsediği “eşine sadık olmak, dürüst olmak, olmazsa olmaz bir düsturdur” ahlâkî ilkesine tabiiydi. Fakat daha sonra İstanbul’da çevresinde yepyeni bir ahlâkî değer halkası oluşturan insanlarla bir araya gelecekti. Ahlâk yargıları yeniden şekillenecekti. Ömer Behiç önceki ahlâk yargılarından hareketle, aslında ahlâkî bir değişime uğramadığını, aksine içinde bulunduğu hâlin ahlâklı olmaktan çok uzak olduğunu hissetmiş olacak ki karısını aldattıkça içi daralıyor, kendisinden nefret ediyordu. Kim bilir, belki Neyyir ile yakınlaşmasının hayalini kurarken, boynuna dolanan ve onu soluksuz bırakan, inandığı ahlâk yargısını hiç hesaba katmamıştı.

Ömer Behiç’te aldatmanın ahlâksızlık olduğu ve aldatmanın normal olduğu gibi iki farklı anlayışın davranışlarına sirayet ettiğini okuyoruz. Potansiyel açıdan bakacak olursak, Ömer Behiç cesur bir kişiliğe sahip değildir. Fakat arkadaşı Bekir Servet ve çevresinde birbirini aldatan, yalan söyleyen eşler; ailesine bağlı olan, toplumsal ahlâk kurallarını kutsallaştıran Ömer Behiç’in eşini aldatmasına ortam hazırlar. Ömer Behiç, içine düştüğü ve çirkin bulunduğu durumdan kısa sürede pişmanlık duysa da iradesini kullanmaktan uzun bir süre âciz kalır.

Vedide, Ömer Behiç ile evli ve iki çocuk annesi bir ev hanımıdır. Ömer Behiç’in aksine Vedide sosyal hayatta pek fazla görünür değildir. Çocukları ve eşi ile kendisine küçücük bir dünya kurmuş ve bu dünyada herkesin kendisi kadar masum olduğuna inanmıştır. Eşinin kendisini aldattığını öğrenmesine rağmen bu duruma sessiz kalır. Çünkü o, ailenin yapısının sarsılmaz olduğunu düşünür. Bir kadın olarak gururunun incinmiş olması, belki de eşinden

⁸ Temel Çalık, Emre Er, “Modern Toplumun Ahlak Paradoksu”, Devlet Dergisi (Temmuz 2016), 1.

⁹ Mahmut Hakkı Akın, Toplumsallaşma Sözlüğü (Konya: Çizgi Kitabevi.2011), “Ahlaki Toplumsallaşma”, 19.

boşanmak ve çocuklarının aile sıcaklığında yetişmesinden daha önemli değildi. Vedide, eşinin kendisini aldatması hususunda -her ne kadar kırılma ve üzülsün de- geleneksel bir tutumu benimsemiştir, çünkü geleneksel yapı var olanı korumayı amaç edinir. Vedide'nin yapmaya çalıştığı da tam olarak budur. Ailesini bir arada tutmak ve onu korumaktır. Ayrıca Ömer Behiç'in bir gün gelip dizlerinde af dileyeceğini bilir ve affetmeye hazır bir halde sessizce beklemeyi tercih eder. Böylece Ömer Behiç'e hayatı boyunca hatırlayıp, utanacağı bir ceza biçer gibidir. Çünkü cezayı, dışlanmayı hak ettiğini bile bile affedilmek, bir insanı psikolojik olarak daha mahcup ve ezilmiş hissettirir.

Neyyir, Ömer Behiç'in yasak aşk yaşadığı bir kadındır. Geleneksel yapıdan soyutlanmış, modern sonrası ortaya çıkan serbestliği tercih etmiştir. "Ahlâkî gelişimin iki boyutu vardır: birey-içsel boyut (bir kişinin temel değerleri ve benlik algısı) ve kişilerarası boyut (insanların diğer kişilerle olan etkileşiminde, ne yapmaları gerektiği üzerine yapılan bir vurgu). Birey-içsel boyut, bir kişinin davranışlarını, sosyal etkileşim içinde değilken düzenler. Kişilerarası boyut ise, insanların sosyal etkileşimini düzene sokar; uyumsuzluk durumunda hakemlik rolünü üstlenir."¹⁰ Ahlâkî gelişim genel olarak bu iki evreden geçmektedir. Fakat modern sonrası toplumumuzda davranışlarımızın kontrolü sadece bizim elimizdedir ve toplumun herhangi bir etkisinden çok az söz edilebilir. Bu da davranışlarımızın sosyal etkileşim doğrultusunda meydana gelmemesi demektir. İlk boyuta bakacak olursak bireylerde görülen temel değer ve benlik algısı Neyyir gibi kadınlarda daha aktif bir haldedir denilebilir. Hiçbir kural ve ahlâkî değere bağlı olmamak Neyyir gibi bireylerin ailenin güvenliğini tehdit etmektedir. Bu durum kadın ve erkek için de geçerlidir. Kadınlar açısından bakılacak olursa modern sonrası kadın özgürlüğünün gündemde olması, kadınların kendilerini teşhir etmesi ve arzu nesnesi olmayı önemsemeleri ciddi düzeyde bir ahlâkî bozulmaya yol açmıştır. Hâlbuki kastedilen özgürlük, kadının her alanda varlığını kabul etmeye dayalı olmalıdır. Kadının varlığını belirgin hâle getirmek onu objeleştirmek olmamalıdır. İnsanî değer açısından erkekle kadını haklar konusunda eşit kabul etmektir. Neyyir, evli bir erkekle yasak ilişki yaşamaktan çekinmeyen, evlendikten sonra dahi bu ilişkisini sürdürmeyi düşünen bir kadındır. O, varlığını bu şekilde ortaya koymak istemektedir.

Burada aslında geleneksel yapı ve modern yapının kadın üzerindeki farklılaşması dikkat çekicidir. Kadın, geleneksel toplumlara nispeten, modern toplumlarda görünür olmak için maddecilik esasına göre şekil kazanır. Yani bedeni üzerinden varlığını ortaya koyar. Geleneksel toplumlarla ilgili literatür tarandığında, çoğunlukla ikinci plana atılan ve tabiri caizce erkeğin arkasından yürüyen bir kadın tanımlaması yapılır. Bu durum geleneğin, kadını erkeğe nazaran daha az önemli bir konuma yerleştirdiği vehmini doğurur. Aslında burada geleneğin yanlış okunmasından doğan, bir yanlış saptama söz konusudur diyebiliriz. Gelenek, toplumsal pratiklerin korunmasını hedef edinir. Toplumsal pratikler, geçmişle bağlantılı olarak, şimdi ve gelecekle bir olmak ile mümkün olur. Bu doğrultuda gelenek

---

¹⁰ Kemal Sayar, "Gençlerde Ahlaki Gelişim Değerler ve Din", İnsana Dair, (Erişim 02.02.2023)

kavramı, modern karşıtı bir kelime değildir. Ve gelenek olarak atfedilen bir toplum veya değerler kümesi olumsuz bir anlamı nitelenmek için kullanılamaz. Toplumda pratik hale gelen, sürdürülen her ne varsa bu gelenektir. Bu açıdan geleneği, sürdürülebilirlik kavramı ile kullanmak yerinde olur.

Batı modernliğe ilk adım attığında, geçmişi ile olan bağlarını koparmamıştır. Toplumumuzda modernlik, geçmişe dair ne varsa çöpe atmak şeklinde algılansa da esas olan, mevcudu korumaktır. Bu sebeple geçmişte kadının daha az görünür olmasından yola çıkarak, geleneği olumsuzlaşmak gerçekliğe uygun değildir. Modernlik, geleneğin şimdiki zamana göre güncellenmesidir. Ahmet Hamdi Tanpınar'ın deyişiyle değişerek devam etmek, devam ederek değişmektir.

Halit Ziya Uşaklıgil, romanında kadın bedeni üzerinden modernliğin maddeci yönüne dikkat çekmektedir. Ayrıca evlenmeyi sadece daha rahat bir yaşam sürdürmek için tercih eden Neyyir karakteri ile modern sonrası değişen evlilik algısına bir vurgu yapılmak istendiği de söylenebilir. Çünkü modern toplumda aile yapısı, geniş aileden, çekirdek aileye, son olarak ebeveynsiz aile modeline doğru ciddi bir alan daralması yaşamaktadır. Bu durum ailenin işlevsiz hale getirilmesi sonucunu doğurmaktadır. Evliliğin altında yatan, birlik-beraberlik ve en önemlisi dayanışma duyguları, modern toplumla beraber kendini bir yere ait hissetmeyen, her yerde var olmak isteyen düstursuz bireyleri doğurmaktadır. Kadın ise süje olmaktan çıkmış, bedeni ile bir obje formu almıştır. Sonuç olarak, sınır tanımayan, her yerde görünür olmaya çalışan, kendi bedeni ile modernin doğurduğu gösteri toplumuna dâhil olmak isteyen kadın modeli ortaya çıkmıştır.

Bekir Servet, Ömer Behiç'in arkadaşı olarak gizli aşkını arkadaşına rahatlıkla anlatması da bir ahlâk sorunu olarak yorumlanmaya müsaittir. Bekir Servet gizlendiği sürece toplumun ahlâk kurallarına uygun davranmanın yersiz olduğunu düşünür. Aslında yasaklar konusunda gizlenme ihtiyacı, bireylerin toplumun baskısından çekindiğinin göstergesidir. Bu çekinme ve gizlenme ancak toplumsal kuralları kabul eden veya etmek zorunda kalan kimselerin tutumudur. Yani Bekir Servet toplumsal ahlâkî yargılarını reddetmez, ama uygulamaz da. Aslında romana Bekir Servet üzerinden baktığımız zaman, toplumun görünen boyutunda geleneksel yapı hâkimken, gizli tutulan boyutunda Batılı mânâda bir modernlik algısı hâkimdir diyebiliriz. Bu doğrultuda toplumun ahlâkî değerlere bakış açısında bir bölünmüşlük söz konusudur. Bu bölünmüşlük bireylere de sirayet etmiştir. Bu da çift kişilikliliği doğurmuştur. Ait olamayan, ait olamadığı için boşlukta savrulan bu insanlar sosyo-psikolojik anlamda yıkıma uğramışlardır. Bir taraftan dışlanma korkusu ile beraber bireyler saklanma ihtiyacı hissederler. Ayıp olarak görülen herhangi bir eylemin faili olarak görünmek istemezler. Diğer taraftan modern sonrası dönemle beraber, artan bireysellik anlayışı, kimseye hesap vermeyen, dilediğini rahatlıkla eyleme dönüştürmek isteyen bireyleri meydana getirir. Böyle bir toplumu kaosa sürüklenmekten başka bir gelecek beklememektedir. Bekir Servet, âşık olduktan sonra kendini ait hissettiği topluma ve

aileye karşı sorumluluklarını hatırlar ve toplumun görünmeyen karanlık yüzünden uzaklaşır.

Sonuç olarak Halit Ziya Uşaklıgil, romanında aile ve birey olma konusunda iki farklı ahlâkî tutuma sahip karakterlere yer vermiştir. Böylece roman karakterleri geleneksel ve modern sonrası toplumun aile konusundaki farklı tutumların ortaya koymaktadırlar. Modern olmak her toplumun zorunlu görevlerindedir. Bu açıdan Türk modernleşmesi de çağın gerektirdiği bir süreçtir. Ancak modernleşme adına toplumumuza uygun olmayan değerleri benimsemek zorunda değildir. Bizi biz yapan ve geleceğe taşıyan kendi kültür ve medeniyetimizi korumak modern olmanın ilk şartıdır. Bu bağlamda toplumun ilerlemesinin lokomotifini olan aile kurumu kendi kültür ve medeniyet değerlerimizle güçlendireceğimiz bir kurum olmaya devam etmelidir.

KAYNAKÇA

Akınhay, Osman- Kömürcü, Derya. *Sosyoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 4. Basım, 2020.

Akın, Mahmut Hakkı. *Toplumsallaşma Sözlüğü*. Konya: Çizgi Kitabevi, 1. Basım, 2011.

Aktan, Coşkun Can. "Ahlak ve Ahlak Felsefesine Giriş". *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi* 1/1 (2009), 39.

Çelik, Celalettin. "Değişim Sürecinde Türk Aile Yapısı ve Din". *Karadeniz Dergisi* 2/8 (2009), 6.

Er, Emre, Çalık, Temel. "Modern Toplumun Ahlak Paradoksu". *Devlet Dergisi* (2016), 1.

Kahraman Sürücü, Sümeyye. *Kur'an ve Hadislerde Aile Kavramı*. Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016.

Karlı, Emine. "Modernleşme Sürecinde Çözülen Aile Yapısı ve Kadının Yeniden İnşası". *Uluslararası Hukuk ve Sosyal Bilim Araştırmaları Dergisi* 1/1 (2019), 2.

Sayar, Kemal. "Gençlerde Ahlaki Gelişim Değerler ve Din". *İnsana Dair*. Erişim 22 Şubat 2023.

<https://kemalsayar.com/insana-dair/genclerde-ahlaki-gelisim--degerler-ve-din>

Yüksel, Mehmet. "Etik Kodlar Ahlak ve Hukuk". *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi* 5/ 1 (2015), 20.